

FEM POSITIVE

Alexandra Tamášová:

Lucia Dovičáková – Wet Nurse. Women's Work

FEM POZITÍV

Alexandra Tamášová:

Lucia Dovičáková – Dojka. Ženská práca

In the new permanent feature of the Profil magazine we introduce feminist artworks of domestic artists with the ambition to create a collection of feminist artworks, which we would also like to release in the form of a book, thus offering readers reliable navigation in the territory of gender-specific art. Staring out from the already existing rich archive of the magazine, we have decided that it will consist of at least a hundred feminist works and, if we exceed this limit, that will only be further proof that, even though feminism is not a mainstream art in Slovakia, the feminist discourse, which is received by the majority of the population with embarrassment, has significantly changed the mindset of many artists and, via their artworks, also that of a large part of exhibition visitors. The current contribution to this feature is the interpretation of a painting of Lucia Dovičáková.

Lucia Dovičáková (1981) – Wet Nurse. Women's Work (2010). Acrylic on canvas, 75 x 85 cm

Mgr. Alexandra Tamášová, PhD. (1985), art historian, critic and curator. Graduated in Art History and Theory from the Philosophical Faculty of Trnava University in Trnava (2009) where she completed her PhD study. Her dissertation was on the topic of *Existential Limits of the Body* (2012). She works as an assistant of the Collection of Modern and Contemporary Art at Slovak National Gallery. She primarily deals with contemporary art and the phenomenon of outsider art.

V novej stálej rubrike časopisu Profil predstavujeme feministickú tvorbu domácich autoriek a autorov s ambíciou vytvoriť kolekciu feministických diel, ktorú by sme radi vydali aj v knižnej podobe, a ponúkli tak čitateľom spoľahlivú navigáciu v teritóriu rodovo špecifickej tvorby. Vychádzajúc z už existujúceho bohatého archívu časopisu sme sa rozhodli, že ju bude tvoriť minimálne sto feministických diel, a ak túto hranicu prekročíme, bude to len ďalší dôkaz, že hoci feminizmus nie je na Slovensku hlavným prúdom umenia, feministický diskurz, väčšinou populáciou zvyčajne prijímaný rozpačito, významným spôsobom zmenil myslenie mnohých umelkyň a umelcov a prostredníctvom ich tvorby i veľkej časti návštevníčok a návštevníkov výstav. Aktuálnym príspevkom do rubriky je interpretácia maľby Lucie Dovičákovvej.

Lucia Dovičáková: Dojka. Ženská práca (2010). Akryl na plátne, 75 x 85 cm

Frekventovaným motívom na maľbách a kresbách Lucie Dovičákovvej je žena a táto žena je najčastejšie stvárnením autorského subjektu. Autorka prostredníctvom výtvarného spracovania vlastného videnia sveta, problémov aj radostí už od začiatku svojej maliarskej dráhy vytvára komplexný a vzácné úprimný obraz toho, čo pre ňu znamená byť ženou. Okrem autoportrétnych prác sa u nej objavujú aj ďalšie témy, v ktorých reflektuje postavenie ženy tak v rodine, ako aj v spoločnosti.

Lucia Dovičáková: Dojka. Ženská práce
(2010). Akryl na plátně, 75 x 85 cm

Keď Judy Chicago a Miriam Shapiro v roku 1973 písali o americkej umelkyni Georgii O'Keeffe, tvrdili, že sa stretávala s nepochopením, ignoranciou či dokonca strachom (mužského) publika, pretože svojimi malbami vyjadrovala ženskú subjektivitu.¹ Dnes sú ženy umelkyne v inom postavení než Georgia O'Keeffe, prinajmenšom percento ich zastúpenia na výtvarnej scéne je vyššie, ako bolo v prvej polovici 20. storočia. Vynoril sa však problém, čo znamená byť ženou alebo mužom v dobe, keď sa rodová identita chápe ako „konštituovaná v čase, inštitucionalizovaná vo vonkajšom priestore prostredníctvom štylizovaného opakovania aktov...“² Ak sa zhodneme na tom, že kategórie ako mužskosť a ženskosť majú performatívny charakter, pre jednotlivca to znamená celkom novú zodpovednosť za kreovanie vlastnej (rodovej) identity. V tvorbe Lucie Dovičákovej vnímam napätie medzi týmto vedomím vlastnej slobody a reálne existujúcim „tradičným reštrikčným rámcom maskulinistickej nadvlády“³, ktorý ešte stále formuje našu každodennú realitu.

Dovičáková je príkladom postfeministického, alebo genderového hľadania, pretože často ukazuje ženský subjekt s vlastnosťami ako násilnosť, agresivita, aktivita, dominancia, „nechutnosť“, teda znaky, ktoré sú tradične pripisované mužom a v spojení so ženami sú dodnes vnímané ako kontroverzné, ak nie neprípustné.

Ako predmet analýzy som si vybrala starší obraz *Dojka. Ženská práca* (2010), ktorý som si nikdy predtým nevšimla na žiadnej výstave ani v publikácii. Aj Lucia Dovičáková sa neskôr v rámci našej komunikácie vyjadrila, že „ostal nepovšimnutý“, čo ju mrzelo, keďže ona sama ho považovala za dôležitý.⁴ Napriek tomu, že ide o pomerne rané dielo, objavujú sa v ňom motívy rozpracované v mnohých neskorších malbách; obraz tak anticipuje viaceré ďalšie maliarkine tematické línie vrátane materstva. Navyše, na rozdiel od väčšiny obrazov autorka v tomto prípade vynechala tvár ženskej postavy i zvieracej figúry a celá kompozícia je preto o čosi „abstraktnejšia“ a výpoveď všeobecnejšia. Paradoxne však tento obraz podľa mňa nepredstavuje – ako vysvetlím nižšie – príklad rodového, ale esencialisticky feministického umenia.

Na obraze sú dve postavy. Približne tretinu jeho plochy vyplňa telo kravy, z ktorého vidíme brucho a nohy. Hlavnou postavou je žena, takmer celá skrytá za figúrou zvierata. Vidíme len jej nohy a ruky, držiace kravské vemená. Mlieko z vemená steká do vedra medzi ženinými nohami, ktoré je však už dávno plné a preteká von smerom k divákovi, aby v pravej spodnej časti plátna vytvorilo veľkú mláku. Tu sa biela tekutina mieša s červenou (krvou), stekajúcou po ženiných nohách. Výjav je zasadený do takmer abstraktného vibrujúceho pozadia (predstavujúceho zrejme slamu v maštali), ktoré je namaľované expresívnym rukopisom v teplých zlatistých tónoch.

Autorka tu pracuje s motívom, ktorý je kontroverzný ako máločo – menštru-

1 Obraciam sa k tomuto inšpiratívemu textu napriek tomu, že tieto feministické analýzy O'Keeffeovej diela boli mnohokrát kritizované a revidované. CHICAGO, Judy – SHAPIRO, Miriam: Female Imagery. In *The feminism and visual culture reader*. Ed. A. Jones. New York: Routledge, s. 53 – 56.

2 BUTLER, Judith: *Trampoty s rodom*. Bratislava: Aspekt, 2003, s. 192 – 193.

3 Tamtiež.

4 Z elektronickej komunikácie s autorkou zo 7. 4. 2017.

ačnou krvou. Pre mainstreamovú kultúru ide o úplné tabu (všetci poznáme reklamy, kde do vložky steká elegantná modrá vodička), zatiaľ čo pre rôzne menšinové (spravidla ženské) skupiny predstavuje posvätnú tekutinu so závažnými vlastnosťami. Z pohľadu feminizmu sa dá symbolika menštruačnej krvi a jej zobrazovanie zjednodušene interpretovať dvoma spôsobmi: buď ako nástroj odhaľovania patriarchálneho útlaku (menštruujúca žena bola podobne ako rodička držaná v izolácii, pretože bola považovaná za nečistú), alebo ako upevňovanie esencialistických predstáv o rode, kde je „ženskosť“ zviazaná s biologickými danosťami.

Význam krvi v obraze *Dojka. Ženská práca* je – ako je u Dovičákovej obvyklé – ambivalentný. Pôvodne nešlo o tematizovanie menštruačnej krvi, ale o zobrazenie popôrodného krvácania. Obraz je inšpirovaný spomienkami autorkinej starej mamy na život v malej odľahlej obci na východe Slovenska. „Babka mi rozprávala, ako sa vtedy rodilo. Žiadne úľavy pre ženy neboli. Žena si odrodila, ešte krvácajúc musela obriaďiť statok, podojiť – z toho vznikol tento obraz... Mnohé ženy, keďže nemali čas na regeneráciu, umreli... Hneď po pôrode museli napríklad ísť vyprať šaty do ľadového potoka, prechladli a umreli. Úmrtnosť bola veľmi vysoká. Fascinujú ma takéto krutosti života... A veľmi som rozmyšľala, ako to spracovať tak, aby to nebolo príliš patetické.“⁵ S prihliadnutím na okolnosti vzniku obrazu mu môžeme pripísať až sociálny rozmer, aj keď bez bližšieho vysvetlenia bude nepoučenému divákovi nezrozumiteľný. Napriek tomu vezmime do úvahy, že význam diela je daný nielen *intentio lectoris*, ale aj *intentio auctoris* a písomná analýza by mala brať do úvahy oboje.

Spojenie ženy a zvierata je pre Dovičákovú typické, pracuje s ním pomerne často. Zviera obvykle personifikuje určité vlastnosti ženskej hrdinky, je extenziou jej samotnej. V obrazovej skratke je tak naznačený vzťah k sebe, k niektorým črtám maliarkinej osobnosti. Niekedy ju jej vlastné temné stránky pohlcujú, ovládajú či zväzujú, inokedy ich ovláda ona. Špecifický význam má u nej koň, ktorý má vždy silný sexuálny náboj. Napokon, toto zviera sa spája so sexom nielen u Dovičákovej; v slovenských ľudových piesňach napríklad existuje motív „napájania koňa“ ako narážka na pohlavný styk („Napoj že mi, moja milá, môjho koníčka. Ja ho napojím, až budem Tvoja...“ alebo „Ja ho nenapojím, ja sa koňa bojím, veď som malička...“).

Autorkinou špecialitou sú kompozície, kde je zviera so ženou doslova zrastené, ako napríklad na obraze *Diana* (2010), kde sa vrkoče bohyně plynule prepletajú so srstou dvojice psov. Aj v prípade obrazu *Dojka. Ženská práca* je ženské a zvieracie telo previazané, takmer spolu splyvajú (i keď nie doslovne), čo je ešte zdôraznené tým, že obojmu figúram vidieť iba časť tela.

Na obraze je veľmi výrazný sexuálny motív. Falicky tvarované kravské „cecky“ sa nachádzajú v rozkroku dojacej ženy, pričom mlieko z nich vytekajúce môže symbolizovať aj mužské semeno pri ejakulácii. Navyše, hoci ženu skrytú za zvieratom nevidíme, jej nohy dotýkajúce sa zeme len špičkami prstov naznačujú skôr krč sexuálneho vzrušenia než prirodzenú pohodlnú polohu pri pracovnom úkone.

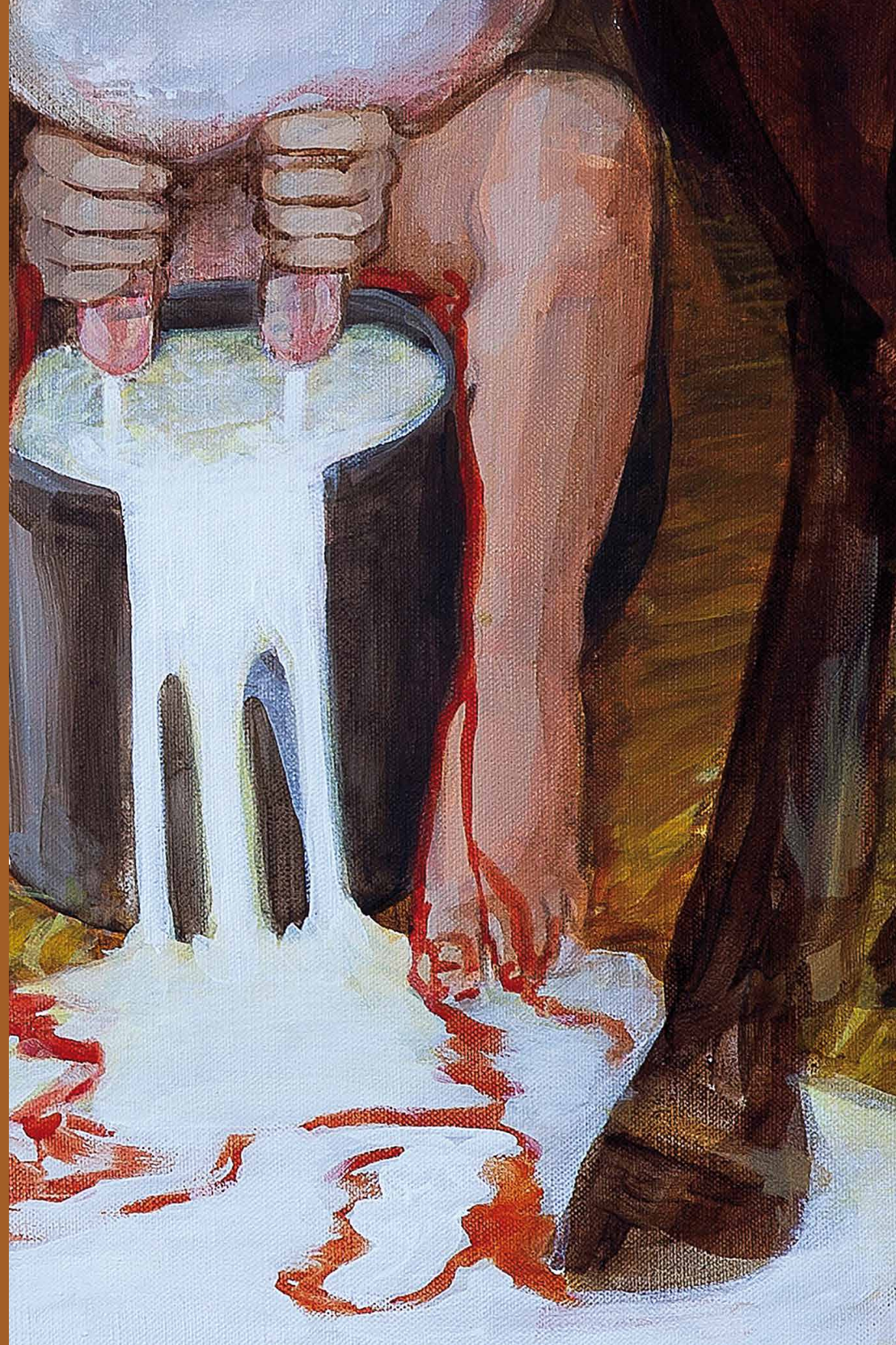
5 Tamtiež.

Erotika je tu však pokrútená – predovšetkým spojením človeka a zvierťa (hoci zvierat tu je „iba“ symbolom odkazujúcim na sféru pornografie⁶). Sociálny motív zneužívanej ženy (ktorá je napriek popôrodnej zraniteľnosti nútená vykonávať namáhavú manuálnu prácu) sa prelína s motívom ženy redukovanej na objekt manipulácie, ktorá je zneužívaná pornopriemyslom. Paradoxne, spojenie krvi a mlieka na obraze môžeme chápať aj ako oslavu ženskosti, plodnosti, nadosobnej plodivej energie. Sama autorka hovorí: „Žena, ktorá dojí kravu, má nad situáciou moc; zároveň, ak ju zvierat kopne, môže ju okamžite zabiť. Dáva nám mlieko, rovnako ako žena dala dieťa. Pritom tá krv môže byť aj krvou menštruálnou.“

V diele sú rozohrané rôzne variácie vzťahu moci a podriadenosti, sily a útlaku. Hoci autorka pracovala s príbehom, ktorý ilustruje patriarchálny útlak žien v poľnohospodárskom rurálnom prostredí na začiatku 20. storočia, zámerne sa vyhla zobrazeniu ženy ako jednoznačnej obete. Nejde o popisný záznam historickej situácie, ale o výtvarnú víziu s ambivalentným vyznením. Jej malbu vnímam ako vyjadrenie bizarnej situácie na hranici života a smrti. Na jednej strane je žena, ktorá práve porodila a hrozí jej smrť – či už následkom vykrvácania, infekcie alebo útoku zvierat – na druhej strane je krv ako životodarná tekutina a kravské mlieko, ktoré je vlastne mliekom materským a môže symbolizovať ľudské materské mlieko alebo mužské, tiež život plodiace semeno. Všetky tieto motívy sa miešajú v obraze, ktorý vzbudzuje odpor, súcit a fascináciu zároveň. Myslím si, že Dovičákovy stvárnenie „ženskosti“ súvisí – napriek neporovnateľnosti ich diel, časovej i zemepisnej vzdialenosti – aj s maliarskou víziou Georgie O’Keeffe. Judy Chicago a Miriam Shapiro napísali v už spomínanom texte o jej malbe *Black Iris* (Čierny kosatec) z roku 1926 toto: „Centrom malby je tunel; skúsenosť ženskej sexuality. V prípade O’Keeffe sa metafora rozširuje do sféry života a smrti. ... formy naznačujú a potom transcendujú žensťvo, aby metamorfovali do obrazu smrti a znovuzrodenia.“⁷

Malba *Dojka. Ženská práca* pre mňa vyjadruje esencialisticky chápanú ženskosť, ktorá je zachytená v hraničnej situácii; prostredníctvom výtvarnej redukcie sa na jednom plátne spájajú motívy plodnosti a smrti, poníženia a sily, tragédie aj všednosti.

Mgr. Alexandra Tamášová, PhD. (1985), historička, kritička a kurátorka. Vyštudovala dejiny a teóriu umenia na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave (2009), kde absolvovala aj doktorandské štúdium (dizertačná práca s názvom *Existenciálne hranice tela*, 2012). V SNG pracuje v Slovenskej národnej galérii ako asistentka zbierok moderného a súčasného umenia. Zaoberá sa súčasným umením a fenoménom outsider art.

⁶ Konkrétne žánre bukkake, ktorý charakterizuje zobrazenie ejakulácie väčšieho počtu mužov na telo (najmä tvár) ženy.

⁷ CHICAGO – SHAPIRO. c. d., s. 53.